

Яқинда бир илм мажлисда катнашишга тўғри келди. У билмаганларимизни билиш, билганлардан ўрганиш мақсадида ташкил этилганди. Аммо даврага “адашиб кириб колган” бир “сўзамол доно”нинг бир соатча бефойда валаклашидан суҳбатнинг тамоман фойда кетди, умидлар чилпарчин, хафсалалар пир бўлди. Бир соатли “чиройли суҳбат”дан ҳеч нарса ололмадик, аксинча ташлаб келган юмушларимиз, исроф бўлган кимматли вақтимизга ачиниш хисси билан тарқалдик. Замонимиз кўп гапириш, сўзамоллик килиш фазилатга айланган, сўз бисёрлиги донолик саналган бир замон бўлди. Икки огиз маълумотни етказиш учун соатлаб йигилиш ўтказиладиган, шунчаки маслаҳат тарзида ҳал бўладиган бир масалани кўриш учун катта машваратлар ташкил этиладиган даврда яшаймиз. Чойхоналарда, базм-гаштакларда, турли йигилишларда соатлаб бефойда гапларни сўзлаймиз, кимматли вақтимизни, тансик умримизни совурамиз. Нотиклар, хатиблар, даъватчилар билимдон кўриниш, фасохатли гапириш мақсадида икки огиз сўз билан тушунтирса бўладиган фикрларини етказа олмай, соатлаб эзмаланишадиган одат чиқаришди. “Ойнаи жаҳон” ва радио бошловчилари ҳам кўп (аммо ҳўб эмас) сўз ишлатиш пойгасида пешқадамлар сафида. Катталардан нусха кўчираётган фарзандларимиз ҳам тобора маҳмадона, сергап, бемаъни сўзлар гапирадиган бўлиб боришяпти.

Ваҳоланки, аждодларимиз фикрларини, айтмоқчи бўлганларини икки-уч жумла билан ифодалашда шухрат чиқаришган. Кўп гапиришни, сўзмоллик килишни айб, одобсизлик санашган. Бир-икки мисол: Мавлоно Жалолиддин Румийнинг «Ичиндаги ичиндадир» асарида гўзал бир ривоят бор: «Хазрати Усмон розийаллоху анху халифа бўлиши билан минбарга чиқди ва халқ: «Ажабо, нима дер экан?» деб кутди. Бирок Хазрати Усмон индамади. Акалли бир сўз айтмади. Факат бокди ва халқда шундай бир ҳол пайдо бўлдики, ҳеч кимда ташқарига чиқишга мадор колмади. Шу вақтгача қилинган юзлаб хутбалар чоғи бундай ҳол ҳосил бўлмаган, мўминлар бундай ҳол соясида ўзлари учун фойда ва сирларни ҳеч қачон бунчалик кўп кашф этишмаган эди. Усмон розийаллоху анху йигин тугагунича гапирмади. Факат минбардан тушаётганида: «Сиз учун фаол иймон маҳмадона иймондан хайрлидир», деди. У ҳақ гапни айтди. Чунки сўз айтмоқдан мақсад бир фойда бермоқ, қалбга таъсир этмоқ, ахлоқни ўзгартирмоқ ва ҳоказо яхшиликлар қилмоқдир. Холбуки, Хазрати Усмон лом-мим демасдан гапирган вақтидагидан кўпроқ фойда келтирди».

Догистоннинг машҳур шоири Расул Ҳамзатов "Догистоним" асарида бир воқеани келтиради: шоир Масковда ўқиб юрганида отаси палто олиш учун пул жўнатади. У пулни ишлатиб қўйиб, палто ололмади. Кишки таътилда Догистонга борганида отаси олдида ўз айбини оқлаш учун теша тегмаган бахоналар ахтариб топади, бир-биридан қовушмаган ва ёлгон гапларни тўқиб ташлайди. Охири ҳамма нарсани чалқаштириб юборганини кўрган отаси унинг қийналишига нукта қўяди: “Тўхта, Расул, сенга иккита савол бермоқчиман”. “Бераверинг...” “Палто сотиб олдингми?” сўрайди ота. “Йўқ”. “Пулни ишлатиб бўлганмисан?” яна сўрайди ота. “Ҳа”. “Мана энди ҳаммаси тушунарли. Боядан бери нима учун шунча бефойда сўзларни гапирдинг, қанча бахона-сабабларни қалаштириб ташладинг, ахир бор гапни бир жуфт сўз билан ифодаласа бўларкан-ку!” Инсонлар ортиқча сўзлашдан, беҳуда сўзларни айтишдан қайтарилган. Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам: «Ким Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган бўлса, яхши сўз айтсин ёки жим турсин» деганлар (Имом Бухорий). Абулқосим Замахшарий

бундай деган: «Агар тилингни ортикча сўзлашдан тия олмасанг, унинг жilовини шайтонга топширган бўласан». "Эзмалик калтабинликдир", деган донишманд Кобус. "Ўз тилини идора килолмаган одамда хакикат бўлмайди", дебди хиндларнинг давлат арбоби Махатма Ганди.

Сергаплик ва сўзамоллик фазилат эмас, қусурдир. Чунки сўз кўпайганда мақсад унутилади. Айрим нотиклар сўзларни сохта кофиялар билан безаб, ёдлаб олинган сўзларни аямай ишлатиб одамларга ёкмокчи бўлишади. Инсоний муносабатларда ва илм мажлисларида бу «донолик»нинг сири тезда фош бўлади. Аммо хатибларнинг хутба чогида кишилар диққатини тортиш учун фасогат ва балогат билан сўзлаши сохтакорлик ва кофиябозликка кирмайди.

Ўтмишдошларимиз оз сўзлашни, кўп фикрлашни, сўзлаганда ҳам факат зарур, рост, фойдали сўзлашни одат килишган, бошкаларни ҳам шунга чорлашган. Агар акл кишиларнинг гап-сўзи микдорига кўра ўлчанганида эди, одамларнинг энг акллиси уларнинг энг сергаплари бўлар эди. Сўзни киска киладиган бўлсак, сўзамолликдан кўркайлик!